ÇTTAD, VI/15, (2007/Güz), s.s.161-176

TÜRK HAVA KURUMU GELİR KAYNAKLARI: "FİTRE, ZEKÂT VE KURBAN DERİLERİ" ÜZERİNE

Hakan Uzun*

Özet

Türk Hava Kurumu, günümüzde de faaliyetlerini sürdüren, Türkiye Cumhuriyeti'nin kamu yararına hizmet veren ilk kurumlarından biridir. 1925'te ulusal havacılığa duyulan ihtiyaç üzerine kurulan THK, havacılık alanında önemli faaliyetlerde bulunmaktadır. THK'nin faaliyetlerini sürdürürken dayandığı en büyük güç halk olmuş, halkın yapacağı bağış ve yardımları kendisi için temel bir gelir kaynağı olarak görmüştür. Bu nedenle de fitre, zekât ve kurban derisi toplanması işine önem vermiş, ancak bu konuda her zaman güçlüklerle karşılaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türk Hava Kurumu, Türk Tayyare Cemiyeti, Türk Hava Kurumu Gelir Kaynakları (Fitre, Zekât ve Kurban Derisi).*

INCOME SOURCES OF THE TURKISH AERONAUTICAL ASSOCIATION: "AN ARTICAL ON "FİTRE" (A SPECIAL FORM OF ISLAMIC ALMS-CHARITY), "ZEKÂT" (A SPECIAL FORM OF ISLAMIC TAX) AND THE DONATION OF SACRIFICIAL ANIMAL SKIN"

Abstract

Turkish Aeronautical Association, which is continuing its activities today, is one of the first institutions of the Republic of Turkey and it serves general public welfare purposes. Turkish Aeronautical Association, which was established in 1925 due to the need for national aviation, has undertaken many considerable activities in the field of aviation. It is mainly dependent on donations and charities of people for the continuation of its public welfare service. Turkish Aeronautical Association, therefore, has attached great importance to collecting "Fitre" (a special form of Islamic alms-charity), "Zekât" (a special form of Islamic tax) and sacrificial animal skin, but it has always encountered problems and difficulties.

Keywords: *Turkish Aeronautical Association, Turkish Aeroplane Association, Income Sources of The Turkish Aeronautical Association "Fitre" (A Special Form of Islamic Alms-Charity), "Zekât" (A Special Form of Islamic Tax) and the Donation of Sacrificial Animal Skin.*

* Yrd.Doç.Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü, Kırşehir. (huzun@ahievran.edu.tr)

Giriş

Türk Tayyare Cemiyeti adıyla kurulan ve günümüzde de faaliyetlerini sürdüren Türk Hava Kurumu, Cumhuriyetin en eski kurumlarından biri olma özelliğine sahiptir. Ancak THK, eski bir tarihsel geçmişe sahip olmakla birlikte, kurumun tarihine yönelik olarak yapılan çalışmalar neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu nedenle THK'nin geçmiş mirası, günümüze tam olarak aktarılamamıştır. THK'ye yönelik bu ilgisizliğin çeşitli nedenleri olabilir. Ancak bu konuda ilk akla gelen, kurumla ilgili herhangi bir çalışma yapmanın zorluğudur. Çünkü bu kadar eski bir tarihsel süreci olan kurumun halen tasnif edilmiş bir arşivi yoktur ve kurumla ilgili olarak yapılacak olan herhangi bir inceleme ve araştırma yine kurumun çıkardığı dergilerden elde edinilecek bilgilerle sınırlı kalmak zorundadır. Bu araştırma yapılırken de öncelikle THK'ye başvurulmuş, ancak burada, kurumun çıkardığı dergiler dışında herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır. Bunun üzerine THK ile ilgili olarak yapılmış olan diğer tetkik eserler incelenmiş, hatıratlara, basına ve arşivlere müracaat edilmiştir. Hatıratlardan ve basından yeterince bilgi elde edinilememiş olmakla birlikte, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde kurumun tarihsel sürecine daha doğru bir deyişle gelir kaynakları konusuna katkı sağlayabileceğine inanılan bir takım belgelere ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın konusunu ve sınırlarını da arşivde bulunan belgeler belirlemiş, çalışma bu belgelerdeki bilgilere dayalı olarak yapılmıştır.

Kurumun Kısa Tarihçesi

Türk havacılığının kurumsal temellerinin atılması olarak da değerlendirilebilecek olan THK, 16 Şubat 1925'de Türk Tayyare Cemiyeti adıyla kurulmuş, 24 Mayıs 1935 tarihinde yapılan 6. Kongresi'nde ise Türk Hava Kurumu adını almıştır[1]. Kurum, kurulduğu günden bu yana[2] kamu yararına hizmet veren Dernekler Kanunu'na bağlı bir konumdadır. Ancak diğer derneklerden farklı olarak tüzüğü, Bakanlar Kurulu tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girmiştir[3].

Kurumun, 1925 yılındaki ilk kuruluş amaçları şöyle belirlenmiştir:

1. Türkiye'de havacılık sanayisini kurmak ve geliştirmek
2. Havacılığın askeri, ekonomik, sosyal ve siyasal önemini anlatmak
3. Türk gençliğine havacılığı tanıtmak ve sevdirmek

---

[1] *Cumhuriyet* 26 Mayıs 1935; M. Bahattin Adıgüzel; Songül Akkuş Akgül; Candan Kula, *Havacılık ve Türk Hava Kurumu*, Türk Hava Kurumu Kültür Yayınları: 6, Ankara, 2006, s.35; Türk Hava Kurumu Hakkında Genel Bilgi 1968, San Matbaası, Ankara, 1968, s.4; Türk Kültürü Hava Kuvvetleri Sayısı, Haz.:İsmail Kayabalı; Cemender Arslanoğlu, S.116, Haziran 1972, s.182.

[2] Bu konu Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiş olup, karar şu şekildedir: "*Kısa bir zamanda mes'ut ve feyyaz bir inkişafa mazhar olan ve memleketimizin atisi için başlıca medarı emniyet avamilden madut bulunan Türk Tayyare Cemiyeti'nin Cemiyetler Kanununun 17 inci maddesi mucibince menafii umumiyeye hadim Cemiyetler meyanına ithali Dâhiliye Vekâleti celilesinin 5 Ağustos 1341 tarihli tezkeresiyle vuku bulan teklif üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 5.8.1341 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur.*" Türk Hava Kurumu Tüzüğü, 2006.

[3] Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi, 1925; Türk Hava Kurumu Tüzüğü, 2006; Adıgüzel, Akgül, Kula, *a.g.e.,* s.38.

4. Gençliğin havacılığı bir yaşam biçimi haline getirmesini sağlamak, "*Kanatlı bir gençlik*" yetiştirmek[4].

Amaçlarından da anlaşıldığı gibi, Türkiye'de havacılığı geliştirmek için kurulan THK, temel anlamda ulusal havacılığa duyulan bir gereksinmenin sonucunda oluşturulmuştur. THK, Türkiye'nin hava sahasının emniyetinin sağlamasını en öncelikli, acil bir ihtiyaç olarak belirlemiş ve bütün enerjisini bu konuya vermeyi milli bir görev saymıştır. Kurumun ilk başkanı olan Cevat Abbas Gürer, 1925'te yaptığı bir konuşmasında bu konuyu şöyle belirtmiştir: "*Türk Tayyare Cemiyeti acil ve umumi bir ihtiyacın milli bir endişenin mahsulüdür*"[5]. Kurum, bu amacından yıllarca vazgeçmemiş, uzun yıllar nihai bir hedef olarak benimsemiştir. Bu durum, Gürer'den hemen sonra, 1925'te THK Başkanı olan Fuat Bulca ve Başbakan İsmet İnönü tarafından, kurumun 1935'teki 6. Kurultayında, her ikisinin de yaptıkları konuşmalarda açık bir şekilde dile getirilmiştir. Basından anlaşıldığı kadarıyla ülkenin hava sahasındaki gücünü artırmak için adeta bir seferberliğin başlatıldığı izlenimi veren bu kurultayda, Bulca, konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

"*Mevcudiyetini, istiklâlini, hayatını muhafaza etmek istiyen her ulusun tayyare sanayini kendi memleketinde kurması bugünkü hayat zaruretlerinin en birinci şartıdır. ...İstikbal harplerinde ulusların mukadderatını yalnız hava kuvvetleri tayin edecektir. Bu kanaat tamdır ve umumidir...*" Kongrede ki konuşmasında, öncelikle hava kuvvetlerine her yurttaşın yardım etmek zorunda olduğunu belirten İnönü[6] ise "*...Acı bir hakikat olarak ortaya koymak lâzımdır ki, Türkiye için hava tehlikesi vardır.... Türk havacılığı dünya havacılığı derecesine çıkarılacaktır. Türkiye, havacılık sahasında en ilerlemiş devletler derecesine varacaktır. Tayyare cemiyetinin bugün toplanan kongresinden sonra herkes buna içinden inanmıştır...*" demiştir[7]. Ayrıca İnönü, "*...Bir hava tehlikesini bilenler heyeti teşkil etmeliyiz. Bu heyete üye olanlar senede 20 lira vermelidir. Uçak tehlikesini bilenler bilmeyenlere anlatmalıdır*"[8] diyerek halkı, bir savaş sırasında hava kuvvetlerinin güçlendirilmesi konusunda uyarmaya çalışmış ve yardıma çağırmıştır[9].

---

[4] Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi, 1925; Adıgüzel, Akgül, Kula, *a.g.e.,* s.23, 55.

[5] Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi, 1925.

[6] İnönü, bu konuda şunları söylemiştir: "*...Ne yapmalıyız? Devlet bütçesinden hava işlerine daha fazla para ayıramayız. Buna imkân yoktur. Türk yurdunda Türk havasını teneffüs etmek istiyen her yurddaş hergün bir kuyudan bir kova su çeker gibi uçak veznesine para yatırmalıdır...*" *Akşam, Ulus, Tan* 25 Mayıs 1935; *Cumhuriyet* 26 Mayıs 1935.

[7] *Akşam, Ulus, Tan* 25 Mayıs 1935; *Cumhuriyet* 27 Mayıs 1935; Türk Hava Kurumu'nun Altıncı Kurultayında Başbakan İsmet İnönü'nün Verdikleri Söylev 24 Mayıs 1935, Köyhocası Matbaası, b.y.y., b.t.y., s.33; ayrıca bkz.: İhsan Tayhani, Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayi (1923-1950), Türk Hava Kurumu Kültür Yayınları No:1, Ankara, bty, s.s.188-189.

[8] *Akşam* 25 Mayıs 1935.

[9] Basından anlaşıldığı kadarıyla, THK'nin 1935'teki Altıncı kurultayında alınan kararlar ve yapılan çalışmalar oldukça önemli sonuçlar vermiş, halkın hava kuvvetlerinin güçlendirilmesine yönelik ilgisi ve bağışları artmıştır. Halkın bu konuya ilgisini artırmak için İnönü'nün de işaret ettiği gibi "*Hava Tehlikesini Bilenler*" adıyla bir dernek kurulmuş, ilk üyesi de Vehbi Koç olmuş ve THK'ye beş bin lira bağışlamıştır. Atatürk'ün de on bin lira bağışta bulunduğu bu dönemde, Abdurrahman Naci Demirağ adında bir vatandaş ise yüz yirmi bin lira bağışta bulunarak gazetelere konu olmuştur. Bu arada gazeteler, günlerce bu derneğe üye olan vatandaşların isimlerini yayımlamışlar, "*Bugün Türk tayyare kuvvetlerine 20 lira vermekten kaçınanların yarın bütün servetleri bir dakikada ve canlarile beraber heder olacaktır*", "*Uçağı Uçak Vurur*", "*Yurdun Koruma Gücü Havalardadır*", "*Hava Tehlikesini Biliniz*" gibi çarpıcı manşetler atmışlar, uçakların bombardımana tuttuğu şehirleri gösteren fotoğraflar ve halkın hava saldırılarına karşı nasıl korunması

Eldeki belgelerden, bu konudaki çabaların sadece 1935 yılıyla sınırlı kalmadığı daha sonraki yıllarda da devam ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin, 08.02.1936'da Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Recep Peker, CHP il yönetim kurulu başkanlıklarına gönderdiği bir yazıda, hava tehlikesi için toplanan yardımlar konusuna gereken ilginin gösterilmesini ve bu konuda THK'yle işbirliği yapılmasını istemiştir[10].

Kurulduğu ilk günden itibaren sadece illerde değil, ilçelerde de örgütlenerek,[11] oldukça geniş bir örgüt ağı kurmuş olan THK, 23 Nisan 1926'da Türk havacılığının gereksinimi olan teknik personelin eğitilmesi amacıyla Tayyare Makinist Mektebini hizmete açmıştır. Aynı yıl Alman Junkers Tayyare Fabrikası işbirliğiyle Kayseri Uçak Fabrikası'nı kurmuştur. Alman Junkers lisansıyla A-19 ve A-20 uçaklarını üretmiş ve bu uçakların bakım ve onarımlarını yapmıştır. Ancak fabrika, 1929'da Milli Müdafaa Vekilliği'ne devredilmiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra, ilk on yıl içinde halktan aldığı destekle elli milyon kadar para temin etmiş ve 351 uçak satın alarak Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağışlamış, 1929 yılında, havacılık faaliyetlerinin dünya çapında gelişmesini sağlayan ve sportif havacılık konusunda en üst düzeydeki organ olan Uluslararası Havacılık Federasyonu'na (FAI) üye olmuştur. 3 Mayıs 1935'te ise "*Türkkuşu*" kurulmuştur[12]. Amacı, havacılığın temel unsuru olan personeli yetiştirmek ve eğitmek, gençliğe havacılık sevgisini aşılamak olan Türkkuşu'nun kurulmasıyla birlikte paraşüt, planör, motorlu uçuş ve model uçak okulları da ardı ardına aynı yıllarda açılmıştır. Türkkuşu, dünyanın ilk kadın savaş pilotu Sabiha Gökçen'in de aralarında bulunduğu, birçok kişiyi yetiştirmiştir[13].

1939'da THK başkanı olan Şükrü Koçak'ın da ifadesiyle hedeflerinden biri de yerli malı uçak üretmek olan THK,[14] gerçekte 1940'lı yılların sonunda, Türkiye'deki uçak sanayisinin temel yapılarından biri konumuna gelmiştir. Ankara, Akköprü'de bir atölye fabrika haline getirilmiş ve burada İngiliz Miles Magister eğitim uçaklarının seri montajı yapılmıştır. 1939-1941 yılları arasında, II. Dünya Savaşı öncesinde Genelkurmay Başkanlığı'nın da isteğiyle Etimesgut Uçak Fabrikası kurulmuştur. 1944 yılında üretime başlayan ve çok geniş kapsamlı bir girişim olan bu fabrikada, Magister

---

gerektiğine dair tefrikalar yayımlayarak, bu konuda halkı etkilemeye çalışmışlardır. *Akşam, Cumhuriyet, Tan, Ulus* 25 Mayıs-4 Haziran 1935.

[10] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 490 01 3 12 10/1936.

[11] Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi, 1925; Türk Hava Kurumu Tüzüğü, 2006.

[12] Türkkuşu'nun hizmete açılışı nedeniyle yapılan törende Atatürk şunları söylemiştir: "*Türk çocuğu! Her işte olduğu gibi, havacılıkta da, en yüksek düzeyde, gökte seni bekleyen yerini az zamanda dolduracaksın.*" Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, C.I, 4.baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s.255.

[13] Türk Hava Kurumu'nun Altıncı Kurultayında Başbakan İsmet İnönü'nün Verdikleri Söylev 24 Mayıs 1935, s.3; B.C.A. 030 01 100 621 3/1962; Cumhuriyetimizin 50. Yıl Dönümünde Türk Hava Kurumu, b.y.y., b.t.y., s.11; Türk Hava Kurumu Hakkında Genel Bilgi 1968, s.4; Adıgüzel, Akgül, Kula, *a.g.e.,* s.s.35-37; Tayhani, *a.g.e.,* s.192.

[14] THK başkanı Şükrü Koçak'ın 1941 yılındaki sözleri şu şekildedir: "*...Türk kanadını Türk ham maddesiyle Türk fabrikalarında vücuda getirmek gayesine doğru yürümektedir. Motöriyle birlikte Türk tipi tayyareyi kendi topraklarımızda yapabilmek zaferini elde etmeden Havacılık dâvasını kökünden halletmeğe imkân olmadığını artık bilmeyen insan kalmamıştır. Dünya harbinin meydana vurduğu hakikatlerden ders alarak çalışmak zorunda bulunduğumuzu bugün dünden daha iyi bildiğimiz için tayyare ve motör endüstrisi ve ham madde meselelerinin halli, mütehassıs insan ihtiyaçlarının karşılanması işleri üzerinde, her gün daha çok artan bir azimle çalışmaktayız.*" Cumhuriyetin 18 inci yıldönümünde Hitabeler ve Konferanslar, Ankara, 1941, s.136.

uçaklarının yanı sıra, THK-1, 3, 4, 7, 9, 13 planörleriyle THK-2, 5 ve 10 tipinde eğitim, sağlık ve nakliye uçakları da üretilmiştir. Ayrıca THK tarafından Gazi Orman Çiftliği'nde bir motor fabrikası da kurulmuş ve 1951 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür. 18 Haziran 1952 yılında ise bu fabrika, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'na devredilmiştir[15].

Kurum bu üretim faaliyetlerinin yanı sıra gençleri yetiştirme konusunda da oldukça başarılı olmuş; öyle ki THK'nin yetiştirdiği gençler sadece sportif faaliyetlere katılmakla kalmamış, yurt savunmasında da rol almışlardır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtında, hava indirme harekâtına katılan paraşütçülerle, o dönemde askerlik görevini paraşütçü olarak yapanların çoğu, THK'nin yetiştirdiği gençlerden oluşmuştur. Ayrıca harekât boyunca kurumun uçak ve pilotlarına da görevler verilmiştir. 1952'den sonraki yılarda ise THK'nin imalata yönelik çalışmaları tamamen durdurulmuş, bu tarihten sonra kurum sadece gençlere yönelik olarak havacılık eğitimi, kurslar ve yarışma ağırlıklı etkinlikler düzenlemiştir. THK yayım işleriyle de uğraşmış, halen yayımlamakta olduğu "*Uçan Türk*" dergisinden başka, "*Havacılık ve Spor*", bir ara köylere parasız olarak dağıttığı "*Köylü Gazetesi*" gibi dergilerin yanı sıra kurumla ya da Atatürk'le ilgili bir takım kitaplar da yayımlamıştır[16].

THK'nin 25 Kasım 2006 tarihinde yapılan 39. Büyük Genel Kurulu'nda, kabul edilen tüzüğüne göre, kurumun günümüzdeki amacı, yetki ve sorumlulukları, ilk kuruluşundakilerle halen büyük ölçüde benzer özellikler taşımaktadır. Ancak bununla birlikte, zaman içinde kurumun amaçlarında bir takım değişiklikler de olmuş ve 1950'li yıllarda "*Türkiye'de havacılık sanayisini kurmak*" hedefinden vazgeçmiştir[17]. Gerçekte bu amaç, Cumhuriyetin ilk yıllarında bir hedef haline getirilmiş olan ülkenin sanayileşme çabalarına paralel olarak düşünülmüş olmalıdır. Nitekim kurum, daha öncede belirtildiği gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında bu amacına yönelik olarak bir takım girişimlerde bulunmuş, montajın yanı sıra, parçaları büyük oranda yerli malı olan çeşitli uçaklar da üretmiştir[18]. Bu bağlamda THK'nin tüzüğünden bu amacın çıkarılmış olması oldukça düşündürücüdür ve nedenleri dikkatle araştırılması gereken bir konudur[19].

---

15 Türk Hava Kurumu Hakkında Genel Bilgi 1968, s.4; Adıgüzel-Akgül-Kula, *a.g.e.,* s.s.35-37; Tayhani, *a.g.e.,* s.s.192-205.

16 Türk Hava Kurumu Hakkında Genel Bilgi 1968, s.4; Adıgüzel-Akgül-Kula, *a.g.e.,* s.s.35-37; Tayhani, *a.g.e.,* s.s.192-205; Türk Hava Kurumu'nun faaliyetleri hakkında daha fazla bilgi için bkz.: İstikbal Göklerin Gökler Bizimdir, Der.: Oktay Verel, C.II, Türk Hava Kurumu Yayınları: 4, İstanbul, 1985, s.s.17-78; B.C.A. 030 01 100 621 3/1962.

17 Türk Hava Kurumu Tüzüğü, Ankara, 2006, s.s.5-6.

18 Adıgüzel-Akgül-Kula, *a.g.e.,* s.s.24-28; Yıldırım Saldıraner, Sivil Havacılık Faaliyetleri ve Türk Sivil Havacılık Otoritesi İçin Organizasyon Yapısı Önerisi, Anadolu Üniversitesi SHMYO Yay., Eskişehir, 1992, s.33; Tayhani, *a.g.e.,* s.192.

19 Bu konuda bkz.: Tayhani, *a.g.e.,* s.205 vd.

Kurumun Gelir Kaynakları

Kurulduğu tarihten itibaren THK için en temel gelir kaynağı, halkın yaptığı bağış ve yardımlar olmuştur. Ancak, kurumun çalışmalarının kesintisiz devam etmesi için bununla yetinilmemiş, gelir kaynaklarının sürekliliğini sağlamak ve kalıcı bir hale getirmek için başka kaynaklar da yaratılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalara zaman zaman Atatürk'te doğrudan katılmış, bu uğraşıları teşvik etmiştir. Örneğin, Nutuk adlı eserinin basım ve yayımlama hakkını bu kuruma vermiş, 1935'te THK'ye on bin lira bağışta bulunmuş,[20] açıklamalarıyla kurumun çalışmalarını izlediğini ve ona destek olduğunu her fırsatta kamuoyuna duyurmuştur[21].

Kurum, amaçlarına ulaşmak yolunda, en büyük kaynak olarak halktan gelecek olan bağış ve yardımlara güvendiği için, gelirlerini artırmak ve sürekli kılmak konusunda her şeyden önce halkla bütünleşmeyi hedeflemiştir. Bu durum Gürer tarafından şu şekilde belirtilmiştir: "...*Cemiyetimiz esas itibariyle kuvva-i havaiyemizi her nokta-i nazardan takviye ve inkişaf ettirmek hususunda bütün evlad-ı vatanı alakadar kılmak emeli ile faaliyete başlamıştır*", "…*Bütün millet efradının millî, fikrî, bedenî, fennî sahalarda hararet ve samimiyetle Türk Tayyare Cemiyeti'nin yardımına koşacağından emin olarak, muhterem halkımızı iş bu mühim, mukaddes vazife-i milliyeye iştirake davet eyliyoruz*"[22]. Gerçekten de ilk yıllarda bu konuda oldukça önemli denebilecek bir başarı sağlanmış, halk, THK'ye büyük bir ilgi göstermiştir[23]. Kurulduğu dönemde Türkiye'nin en ücra köy ve kasabalarından dahi kendisine büyük ölçüde yardımlarda bulunulan THK'ye insanlar elde ettiği ürünün bir kısmını, canlı hayvanını, arazisini, tarlasını, bağını, bahçesini, maaşını, evlenme yüzüklerini bağışlamışlardır[24]. Daha öncede belirtildiği gibi, toplanan gelirlerle ilk on yıl içinde THK, 351 uçağı yaparak veya satın alarak Türk Silahlı Kuvvetleri'ne teslim etmiştir. Bu arada kurumun 1925 yılındaki nizamnamesinde de belirtildiği gibi,[25] uçaklar hangi il ya da ilçe tarafından alınmışsa uçaklara o il ve ilçenin isimleri verilmiş, ad verme törenleri de 30 Ağustos veya 29 Ekim tarihlerine denk getirilmek suretiyle özel olarak düzenlenmiştir[26]. Böylelikle bu konu, halk nazarında

---

[20] Atatürk bağışta bulunduktan sonra şunları söylemiştir: "*Bu ulus en zor zamanlarda memleket ödevlerine canla, başla koşmuştur. İstediklerinden daha fazlasını başaracaklardır. Tuttukları yol doğrudur.*" *Cumhuriyet, Ulus, Tan* 30 Mayıs 1935; Tayhani, *a.g.e.,* s.189.

[21] Atatürk, Türk Hava Kurumu'nun yaptığı çalışmaları mecliste övmüş, zaman zaman telgraflar yayınlamıştır. Atatürk'ün Bütün Eserleri, C.17, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006, s.239, 259; Atatürk'ün Bütün Eserleri, C.18, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006, s.106, 211, 301, 355.

[22] Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi, 1925.

[23] Adıgüzel-Akgül-Kula, *a.g.e.,* s.24.

[24] Oktay Zaif, (Atatürk'ün Kurduğu Bir Müessese Olarak) Türk Hava Kurumu: Dünü, Bugünü, Yarını, İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1995, s.s.40-45; Ana Britannica, C.21, s.271.

[25] Bu konu nizamnamede şöyle belirtilmiştir: "*Madde 20: On bin lira teberruatta bulunan memleket, aile, zat ve şirketlerin isimleri bir tayyareye izafe olunur.*" Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi, 1925.

[26] Havacılık ve Spor Dergisi, S.151, Türk Hava Kurumu Yayını, 15 Eylül 1935; Adıgüzel, Akgül, Kula, *a.g.e.,* s.24; Örneğin 1926'da Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sırasında, İzmir *Tayyare Mektebinde*, *Kemal Paşa*, *Bergama*, *Ödemiş, Akhisar* kazaları adına alınan uçaklara isim verme töreni yapılmıştır. Bolat, Bengül Salman, Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007, s.88.

daha da anlamlı ve dikkat çekici bir hale getirilerek, halk bağış ve yardım konusunda teşvik edilmek istenmiştir.

THK'nin kurulduğu yıllardaki gelir kaynaklarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Halkın bağışları
2. Tayyare Piyangosu[27]
3. Fitre-zekât ve kurban derileri
4. Tayyare Pulu (tutkallı makbuz)
5. El ve duvar ilanları imtiyazı
6. Her sigara paketine isabet eden bir sigara farkı ücreti
7. Uşak Şeker Fabrikası'nın ilk mahsulü
8. Mevcut domuzların istismârı[28]
9. Eski pulların devri
10. Bakanlar Kurulu kararlarıyla sağlanan gelir, hak ve imtiyazlar
11. Üye aidatları
12. Tutkallı makbuz (yardım pulu)
13. Özel ve genel bütçeden yapılan yardımlar
14. Kira gelirleri
15. İştirakler gelirleri
16. Faiz gelirleri
17. Makara ve iplik fabrikası tesis hakkı
18. Askeri terhis çizelgelerinin bastırılması ve ücret karşılığı satılması
19. Ödemiş Balyonbolu Bucağı'nın Küre ve Bağcılar köylerindeki cıva madeninin işletilmesi
20. Atatürk'ün Büyük Nutku'nun gelirinin THK'ye bağışlanması
21. Bulgaristan'dan kışlamak üzere Trakya'ya gelecek koyun-keçi sahiplerine verilecek kefaletnamelerin telif hakları[29].

---

[27] Türk Tayyare Cemiyeti kurulduğu yıl içerisinde Türkiye Tayyare Cemiyeti Mektepleri Yararına üç çekişlik para ödüllü bir piyango düzenlemiştir. Daha sonra TBMM tarafından kabul edilen 9 Ocak 1926 tarihli kanunla nakit piyangosu tekelini alan cemiyet yeni bir örgütlenmeyle Tayyare Piyangosu'nu başlatmıştır. İlki 19 Nisan 1926'da yapılan birinci tertip Tayyare Piyangosu çekilişleri Ankara Şehremaneti binasında yapılmıştır. Daha sonra çekilişler İstanbul'a taşınmış ve Darülfünun'un konferans salonunda yapılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, C.I, s.83.

[28] İstismâr: 1. işletme, faydalanma, 2.sömürme. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 5. baskı, Aydın Kitabevi, Ankara, 1982, s.555.

Kurum, bunların dışında, Atatürk'ün yağlı boya tablolarını[30] ve büstlerini de[31] satarak gelir sağlamaya çalışmış, zaman içinde, gelirlerini artırmak için sürekli olarak yeni bir takım düşünceler geliştirmiş,[32]ancak dayandığı en önemli güç, başta halk olmak üzere, yine devletin sağladığı bir takım kaynaklar olmuştur. Örneğin ispirto ve ispirtolu içkilerin satış kârı üzerinden THK'ye verilen yüzde 5'lik pay önce yüzde 4,5'e düşürülmüş, daha sonra da tamamen kaldırılması gündeme gelmiştir. Bunun üzerine kurum gönderdiği bir yazı ile bu payın kaldırılmamasını hükümetten istemiş ve isteği kabul edilmiştir[33]. Kurum, gelir sağlamak amacıyla CHP'ye de başvurmuş, partinin özellikle kongrelerini topladığı zamanlarda kongreye katılan üyeler aracılığıyla kendisine destek sağlamasını; Atatürk tarafından satış hakkı kendilerine verilen Nutuk adlı eseri ve Atatürk'ün yağlı boya resimlerini üyelerinin almaları konusunda onları yönlendirmelerini[34] ve üye aidatlarını da düşünerek[35] kuruma partililerden üye yapılması için kendilerine yardımcı olunmasını istemiştir[36]. CHP'de bu isteklere kayıtsız kalmamış ve THK'ye yardımcı olmak konusunda gerekli çalışmaları yapmıştır.

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, devletin kuruma gelir sağlamak amacıyla, bunların dışında başka birtakım düzenlemeleri de olmuş, arazi vergilerinin ve ticaretle uğraşanların verdikleri kazanç vergisi üzerinden kuruma belli bir yüzde ayrılmış,[37] 1927'de ithal edilecek sinema filmlerinin ithal yetkisinin THK'ye verilmesine dair Bozok (Yozgat) milletvekili Süleyman Sırrı'nın yasa teklifi kabul edilmiş ve on yıl süreyle bu hak THK'ye verilmiştir[38]. Görüldüğü gibi kurumun gelir sağlaması, sadece halktan gelecek yardımlara bırakılmamış, devletin bazı kaynaklarından da kuruma gelir sağlanmaya çalışılmıştır. Devletin, THK'yi bu derece desteklemesinin temelinde, kurumun kuruluş amaçlarının etkisi olduğu ileri sürülebilir. Özellikle de ülkenin hava sahasının korunmak ve THK'nin katkılarıyla ulusal savunma sanayisinin kurulmak istenmiş olmasının, bunda önemli etkisi olmuştur denebilir.

---

[29] Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi, 1925; Adıgüzel, Akgül, Kula, *a.g.e.,* s.23; Türk Hava Kurumu Hakkında Genel Bilgi 1968, s.s.5-6.

[30] B.C.A. 051 V16 3.17.22/ 1929.

[31] B.C.A. 030. 10 146.43.14/1928.

[32] Türk Hava Kurumu'ndan, Milli Savunma Bakanlığı'na gönderilen bir yazıda, kurumun Haziran 1934'ten itibaren gelirinin bir kısmını maliyeye vermesinden dolayı, gelirlerinde bir azalma olduğu belirtilmiş ve daha sonra bunu artırmak için bir takım önerilerde bulunulmuş, destek istenmiştir. B.C.A. 030 10 59 398 19/1935; bu konuda ayrıca bkz.: B.C.A. 030 10 61 408 15/1940; B.C.A. 030 10 60 404 5/1935; B.C.A. 030 01 100 621 3/1962.

[33] B.C.A. 030 10 60 406 4/1935.

[34] B.C.A. 490 01 1 3 8/1929.

[35] THK'nin üye aidatı yoluyla gelir elde etmesini çok önemli gören İsmet İnönü de bu konuyu kurumun altıncı kurultayında dile getirmiş ve kurultayda, "*.....bir kaç yüz bin üye temin edebilirseniz esaslı bir varidat elde edilmiş olur*" demiştir. Türk Hava Kurumu'nun Altıncı Kurultayında Başbakan İsmet İnönü'nün Verdikleri Söylev 24 Mayıs 1935, s.19.

[36] B.C.A. 490 01 1 3 10/1929.

[37] B.C.A. 30 10 0 0/ 59 398 19, Arşiv kataloğunda belgenin tarihi 04.03.1935 tarihi yazmasına karşın, belgenin orijinalinde kaç yılına ait olduğu bulunamamıştır. Ayrıca Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan bu belgenin tarihinin katalogda belirtilen tarih olması mümkün görünmemektedir.

[38] Yasanın bazı maddeleri şu şekildedir: Bilumum sinema filmlerinin memalik-i ecnebiyeden Türkiye dâhiline celb ve ithali hakkı on sene müddetle münhasıran Türk Tayyare Cemiyeti'ne aittir. Türk Tayyare Cemiyeti bizzat isti'mâl edebileceği gibi kısmen veya tamamen diğer bir şahsı veya müesseseye de devredebilir. B.C.A. 030 10 3 14 26/1927.

1952 yılından itibaren üretim faaliyetleri de durdurulan kurumun, gelir kaynakları 1939 yılından başlayarak daraltılmıştır. Elinden alınan ilk gelir kalemi ise Tayyare Piyangosu olmuş, bunu cıva madenlerinin işletilmesi takip etmiştir[39]. Kurulduğu dönemde yirmi bir kalemden oluşan gelir kaynakları günümüzde ise oldukça azalmıştır. 2006 yılı tüzüğüne göre kurumun gelir kaynakları, üye aidatları, kurban derisi ve bağırsak ile fitre ve zekât toplama faaliyetlerinden elde edilen gelirler, her türlü bağış, ticari faaliyetlerden elde edilen gelirler ile kira gelirlerinden oluşmaktadır[40].

THK'nin 2004 Yılı İtibariyle Gelirlerinin Dağılımı[41]

Gelir Kalemi	**Gelir (YTL)**	**%**
Kurban Derisi	11.877.382	53.7
Fitre-Zekât	5.398.017	24.4
Bağış	361.095	1.6
Yardım Pulu	372.744	1.7
Üye Aidatı	64.612	0.3
Kira gelirleri	2.290.359	10.4
İştirak Gelşirleri	75.568	0.3
İşletme Gelirleri	1.678.299	7.6
Toplam	**22.118.076**	**100**

Tabloda da görüldüğü gibi, THK için 2004 yılında en büyük gelir kaynakları kurban derisi, bağırsak, fitre ve zekâttan elde edilen gelirler olmuştur. Ancak tablodaki bu rakamlar, yıllara göre değişmekle birlikte, kurumun her dönem yıllık bütçesinin önemli bir bölümü yine kurban derisi, bağırsak, fitre ve zekâttan elde edilen gelirlerden oluşmuştur[42].

[39] Adıgüzel-Akgül-Kula, *a.g.e.,* s.s.36-37.
[40] Türk Hava Kurumu 2006 Tüzüğü, s.30.
[41] Adıgüzel-Akgül-Kula, *a.g.e.,* s.79.
[42] Kurumun 1960-1961 ve 1963-1967 yılları arasındaki gelir tablosu incelendiğinde de fitre, zekât ve kurban derisi gelirlerinin, diğer gelir kaynaklarıyla kıyaslanamayacak bir ölçüde, çok önemli bir meblağ oluşturduğu tespit edilmiştir. Türk Hava Kurumu Hakkında Genel Bilgi 1968, s.31; B.C.A. 030 01 100 621 3/1962; Adıgüzel-Akgül-Kula, *a.g.e.,* s.41.

Kurumun Tarihsel Süreç İçinde Fitre, Zekât ve Kurban Derisi Toplaması İşinde Karşılaştığı Güçlükler ve Aldığı Önlemler

Günümüzde, fitre, zekât ve kurban derisi toplama görevini devletin kendisine verdiği yasal dayanaklara göre yapmakta olan[43] THK'ye, fitre, zekât ve kurban derisi toplama görev ve yetkisi; 2860 sayılı "*Yardım Toplama Kanunu*", 3294 sayılı "*Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu*" ve bunlara bağlı olarak çıkartılan "*Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönetmelik Esasları"*na göre verilmiştir[44]. THK; kurban derisi, bağırsak, fitre ve zekâtı beş ayrı kurum ve kuruluş adına toplamaktadır. Toplananlardan elde edilen gelirlerin yüzde 40'ı kuruma kalmakta, yüzde 50'si il ve ilçelerin vali ve kaymakamlarının denetiminde bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na, yüzde 4'ü Kızılay'a, yüzde 3'ü Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na, yüzde 3'ü ise Diyanet Vakfı'na verilmektedir[45].

THK, kendisi için en önemli gelir kaynağı olan fitre, zekât ve kurban derisi toplanması işinde oldukça duyarlı bir tutum takınmış; bu konuda kurulduğu günden itibaren sık sık hükümet ve özellikle de Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan önlem alınmasını ve kuruma yardımcı olunmasını istemiştir[46]. Kurum, Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderdiği yazılarda, halka yol gösterilmesini, fitre ve zekâtlarını THK'ye vermeleri konusunda müftü ve vaizler tarafından halka hutbe sırasında telkinde bulunulmasını istemiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı da kurumun bu taleplerini yerine getirmek için çaba göstermiş,[47] bayramlarda halkı THK'ye yardım konusunda yönlendirmek için fetvalar vermiştir[48].

Kamuoyunun bilgilendirilmesine[49] çok önem veren THK, bayramlarda fitre ve kurban derisi afişleri bastırarak bütün ülkeye dağıtmış, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın

---

[43] Bunları şöyle sıralamak mümkündür: 1. 2860 sayılı yardım toplama kanunu (1, 4, 6 ve 7. mad.) 2. 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu (1, 2 ve 8. mad.) 3. Her iki kanunun nasıl uygulanacağını açıklayan Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönetmelik (1, 2c, 15 ve 22. mad.) 4. 5253 sayılı Dernekler Kanunu Adıgüzel-Akgül-Kula, *a.g.e.,* s.s.41-42, 75.

[44] Resmi Gazete 27.12.1999 ve 23919 sayılı nüsha; Düstur, Tertip 5, C.22, s.438.

[45] Adıgüzel, Akgül, Kula, *a.g.e.,* s.s.41-42, 77-78.

[46] B.C.A. 051 866 29/1926; B.C.A. 051 5 44 23/1926; B.C.A. 051 V22 3 19 4/1926; B.C.A. 051 6 48 4 /1928; B.C.A. 051 V16 3 17 21/1929; B.C.A. 030 10 178 233 19/1933; B.C.A. 051 V42 12 103 65/1945; B.C.A. 051 V42 12 103 50/1945; B.C.A. 052 V33 4 30 27/1947; 051 V33 4 31 7/1948.

[47] B.C.A. 052 V42 12 101 11/1934; B.C.A. 051 V42 12 101 19/1934.

[48] Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından verilen fetvalardan biri şöyledir: "*Üzerine şer'an Kurban Vacip olan bir kimse, kurbanın –kesilmeden- aynını ve bedelini fıkaraya veya herhangi bir hayır kurumuna vermekle uhdesinden vacip sakıt ve kurban borcu ödenmiş olmaz. Fakat kesildikten sonra kurbanın derisini veya etini gerek fıkaraya ve gerek herhangi bir hayır kurumuna vermek caiz olduğundan kurban derilerinin memlekete çok mühim yararlılıkları görülmüş olan TÜRK HAVA KURUMU na verilmesi hususunda halkı münasip vasıtalarla irşat etmeniz lüzumu ehemmiyetle bildirilir.*" B.C.A. 052 V33 4 30 27/1947.

[49] THK'nin kendini halka tanıtmak amacıyla gerçekleştirdiği faaliyetlerle ilgili olarak şöyle bir örnek verilebilir: İlk sivil havacılardan Vecihi Bey (Hürkuş) Eylül 1931'de Türk Tayyare Cemiyeti adına Karadeniz bölgesini kapsayan bir ziyaret ve propaganda gezisine çıkmıştır. Vecihi Bey bu seyahat sırasında halkta havacılığa karşı ilgi uyandırmak, Türk Tayyare Cemiyeti'nin ülke savunmasındaki hizmetlerini anlatmak ve halkın cemiyete destek ve katılımını sağlamak amacıyla konferanslar vermiştir. Yöre halkına ilk uçak seyahatlerini yapma olanağını da sağlayan Vecihi Bey gittiği her yerde ilgiyle karşılanmış ve Türk Tayyare Cemiyeti'nin tanınmasına ve havacılığa karşı ilginin artmasına büyük katkılarda bulunmuştur. Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, C.I, s.171.

THK'ye yardımcı olunması için müftü ve vaizlere gönderdiği genelgelerin gazete ve dergilerde yayımlanmasını sağlamıştır[50]. Ayrıca kurum, kendisine yardım edilmesi konusunda halkı ikna edebilmek için, THK'nin ülkenin savunmasında önemli bir yeri olduğundan hareketle, içinde Kuran'dan toplumda birlik, beraberlik ve dayanışmayı öğütleyen ayetleri referans olarak gösteren, peygamberin faaliyet ve hadislerinden örnekler veren bir kitap yayımlamıştır[51]. Kitapta, yer alan yazılardan birinde, emekli bir müftü THK'ye yapılan bağışları "*Allah yolunda*" yapılan bağışlar olarak nitelendirirken[52] diğerleri de kurban derilerinin THK'ye bağışlanmasını en büyük hayır,[53] milli bir görevin yanı sıra dini bir görev[54] olarak değerlendirmişlerdir. Bunların dışında dikkat çeken bir diğer konuda, kuruma yardım edilmesi bir başka deyişle dini bağışların THK'ye verilmesinin uygun olduğu konusunda zaman zaman İçişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı gibi kurumlarında görüş bildirmiş olmasıdır[55].

THK, tüm bu uğraşılarının sonucunda uzun yıllar halkın desteğini kazanmış, ancak bağış ve yardım toplanması konusunda yasal dayanakları da olmasına karşın özellikle Kurban Bayramlarında sürekli olarak gündeme getirilen ve tartışılan bir kurum olmaktan da kendini kurtaramamıştır. Halktan bazıları fitre toplanması ve piyango konusunda THK aleyhine çalışmış, THK'nin piyangoda haksız kazanç sağlanmasına aracılık ettiği söylenmiş,[56] hatta kurumun siyasete alet edildiği ve Demokrat Parti zamanında partililerin çıkarına hizmet için kullanıldığı da iddia edilmiştir[57]. Kurum bu tür sıkıntıları aşmak için, genellikle Diyanet'e fetva verdirmeyi bir yöntem olarak benimsemiş görünmekle birlikte, belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, kişilerin mahkemeye sevk edilmesini sağlayacak bir takım girişimlerde de bulunmuştur.

THK için oldukça önemli ve hayati olan ve kurulduğu günden bu yana sürekli olarak karşısına bir sorun olarak çıkan fitre, zekât ve kurban derisi toplanması işinde yaşadığı sıkıntılar, Atatürk'ün 1935'lerde yaptığı bir konuşmasına da şöyle yansımıştır: "*...Bizim Ulusumuz bir kere inanmaya görsün....Ona yaptıramayacağınız, benimsetemeyeceğiniz şey yoktur. Türk Hava Kurumunu kurduğumuz zaman bunun ana gelir kaynağını bir yandan devlete, bir yandan da Ulusumuzun yardımsever duygularına yükledik. Fitre ve zekâtın yanı sıra kurban derilerinin kuruma verilmesi için Bakanlar Kurulu kararı çıkardık. Bu karara karşı çıkmak isteyen yobazlarla, siyaset gereği bu uygulamadan vazgeçmemizi isteyenler oldu. Üstü kapalı ya da açık, gazetede yazılar bile çıktı. Oysa bu iki gelir de çok yanlış yerlere gidiyor, ülke yararına değil, kişilerin, grupların yararına hizmet eder hale geliyordu. Devletin erişemediği yerlere halkın erişmesi kadar doğal ne olabilir. Bu topraklarda yaşayan herkese düşen kutsal bir takım görevler vardır. Yoksul bütçesi olan ülkelerde devlet kadar halk da bazı sorumluluklar yüklenmelidir. Hava Kurumu batıya yönelik hamlelerimizden biridir*"[58].

---

[50] B.C.A. 030 01 100 621 3/1962.
[51] *İstikbal Göklerin Gökler Bizimdir…,* C.II, s.s.351-354.
[52] *A.g.e.,* s.363.
[53] *A.g.e.,* s.355.
[54] *A.g.e.,* s.358.
[55] *A.g.e.,* s.s.370-374.
[56] B.C.A. 030 10 60 403 35/1929.
[57] B.C.A. 030 01 100 621 3/1962.
[58] *İstikbal Göklerin Gökler Bizimdir*, Der.: Oktay Verel, C.I, Türk Hava Kurumu Yayınları:3, İstanbul, 1985, s.s.77-78; Tayhani, *a.g.e.,* s.191.

Görüldüğü gibi, THK toplumun gündemine yaptığı hizmetlerin yanı sıra, hakkındaki iddialarla da taşınmıştır. Günümüzde de medyada, yerel basın da dahil olmak üzere THK'ye karşı, daha doğru bir deyişle kurumun kurban derisi toplamasına yönelik olarak halen devam eden olumlu ya da olumsuz birçok yorum yapılmaya devam edilmektedir. Ayrıca kurumun bu temel gelir kaynaklarına ortak olmak isteyen başka kişi, kurum ve derneklerde ortaya çıkmış ve bunların sayısı kurumu sıkıntıya sürükleyecek bir düzeye ulaşmıştır. Dolayısıyla THK artık kurban derisi toplamakta özellikle 1990'lı yılların sonlarından[59] itibaren oldukça sıkıntı çeker bir hale gelmiştir.

Burada belirtilmesi gereken bir diğer konuda silahlı kuvvetlerin çeşitli zamanlarda THK'ye verdiği desteklerdir. Ancak bu desteklerin silahlı kuvvetlerin Türkiye'de yönetime el koydukları dönemlere denk gelmesi de ayrıca dikkat çekicidir. Bilindiği kadarıyla askerin THK'ye yönelik olarak ilk müdahalesi, 27 Mayıs 1960'da yönetime el koydukları sırada olmuş, Milli Birlik Komitesi'nin kararıyla THK, Hava Kuvvetleri emrine verilmiş ve kongresini yapana kadar, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nca tayin edilen bir genel başkan vekili tarafından yönetilmiştir[60].

Silahlı Kuvvetlerin THK'ye ikinci kez müdahalesi ise 12 Eylül 1980'de, yine ülkede yönetime el koydukları bir sırada olmuştur. Nitekim THK'ye fitre, zekât ve kurban derisi toplama görevinin yasal dayanaklara bağlı olarak verilmesi konusu 1981 yılında gündeme getirilmiş ve THK gerekçeli bir yasa tasarısı hazırlayarak o dönemin yönetimine başvurup, konuyu 25 Haziran 1983[61] tarihli yasayla kendi lehine olabilecek bir şekilde çözümlenmesini sağlamıştır[62].

Silahlı Kuvvetlerinin kuruma yönelik son müdahalesi de 28 Şubat 1997'de olmuştur. Kurban derisi toplama işine, 28 Şubat 1997'de, Milli Güvenlik Konseyi'nde alınan kararlarda da yer verilmiş, silahlı kuvvetler, iktidardaki hükümetten bu konuda önlem almasını istemiştir. Alınan kararlarda, deri toplama işinin THK'ye ait olduğu belirtilerek, hükümetten bunun dışında kalan başka kişi ya da kurumların deri toplamasının engellenmesi istenmiştir[63]. Böylelikle asker, THK'den yana bir kez daha tavır koymuş ve kurumun gelirlerine katkı sağlayacak önemli bir kararın alınmasında belirleyici bir rol oynamıştır.

Konuyla bağlantısı olduğu düşünülen ve belirtilmesi gereken bir diğer konu da günümüze kadar yirmi dört başkan tarafından yönetilen THK'nin, bu başkanlarının yirmi birinin asker kökenli olmasıdır[64]. Aslında bu konu, kurumun amaçları açısından

---

[59] Adıgüzel-Akgül-Kula, *a.g.e.,* s.79 vd.

[60] B.C.A. 030 01 100 621 3/1962.

[61] Türkiye'de 12 Eylül 1980'de ordu yönetime el koymuş, daha sonra 13 Haziran 1983'te yeni bir seçim yasası hazırlayarak, 6 Kasım 1983'te de genel seçimlerin yapılmasını sağlamıştır. *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1981-2000*, C.IV, 4.baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s.s.67-68.

[62] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Türk Hava Kurumu'nun faaliyetleri hakkında daha fazla bilgi için bkz.: İstikbal Göklerin Gökler Bizimdir, C.II, s.s.375-389.

[63] "*Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplattırılmamalıdır.*" Cumhuriyet Ansiklopedisi, C.IV, s.541; bu konuda ayrıca bkz.: Osman Metin Öztürk, *Ordu ve Politika*, 2.baskı, Ankara, 2006, s.s.98-115.

[64] Geriye kalan diğer üç kişiden biri olan ve 1950-1961 yılları arasında kurumun başkanlığını yapan Mustafa Zeren, Darülfünun Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Ancak Zeren de daha sonra hukukçu

düşünüldüğünde yadırganacak bir durum olmamakla birlikte, askerlerin gerek THK yöneticiliği görevini yürüterek, gerekse zaman zaman dışarıdan yaptıkları müdahalelerle, kurumun tarihsel sürecinde belirleyici olup, etkin bir rol üstlenmiş olmaları da ayrı bir gerçektir.

Sonuç

THK kurulduğu günden bu yana halkın kuruma yapacağı yardım ve bağışları kendisi için önemli bir gelir kaynağı olarak görmüş ve bütçesini büyük oranda buna göre belirlemiştir. Dolayısıyla kurumun böyle bir anlayışa sahip olması, onun asıl dayanmak istediği gücün kim olduğunu göstermesi açısından da önemli kabul edilebilir.

THK'nin hemen her dönem en büyük gelir kaynakları, başta kurban derisi olmak üzere, bağırsak, fitre ve zekâttan elde edilen gelirler olmuştur. Ancak kurum, kurulduğu günden bu yana bu gelirlerin toplanması konusunda her zaman sıkıntılar yaşamıştır. Bu sorunları aşmak için ise büyük oranda Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan yararlanmıştır. Çünkü THK, halkın dini inançlarına dayalı olarak yapmaları gereken ibadetlerinden kaynaklanan bir takım faaliyetlerini önemli bir gelir kaynağı olarak gördüğü için, bu konuda kendisine tavır alanlara karşı kullandığı en etkin mücadele aracı da yine halkın dini inançlarına yönelik olarak kendi lehine yapmaya çalıştığı propagandalar olmuştur. Ancak kurumun bu çabalarına karşın, bu konuda büyük oranda başarılı olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Bunda kurumu kendi çıkarları açısından yıpratmaya çalışan bir takım kişi, kurum ve derneklerin faaliyetlerinin etkisi olmakla birlikte, sorunun temelinde yatan ve halkın THK'ye olan ilgisini azaltan asıl neden, THK'nin amaçlarında meydana gelen değişiklikle ilgili olmalıdır. Kurulduğu yıllarda ulusal savunmanın kurulmasını kendisi açısından temel bir tercih sorunu haline getiren ve kendi uçağını kendisi yapmak gibi somut bir istek ve faaliyet içinde olan bir kurumun, daha sonradan bu idealinden vazgeçmiş olması ve kurulduğu yıllardaki kimliğinden uzaklaşması halkın da THK'ye olan ilgisini azaltmıştır demek mümkündür.

Atatürk sonrası dönemde, THK'nin desteklenmesi konusunda silahlı kuvvetlerin ön plana çıkmış olması da ayrıca dikkat çekicidir. Silahlı kuvvetlerin kamu yararına hizmet veren Türkiye'deki birçok dernekten biri konumunda olan THK'ye yönelik bu ilgisi, kurumun amaçları ile örtüşen bir konumda olmaları ile açıklanabilir.

---

kimliğiyle orduda çalışmıştır. 1986-1990 yılları arasında kurumun başkanlığını İnanç Ayas, 1990-1999 yılları arasında ise Atilla Taçoy yapmıştır. Her ikisi de tıp kökenli olan bu kişiler, THK'nin havacılık etkinliklerine katılmış, paraşütçü ve planör pilotu olmuşlardır. Bu bilgiler kurumun internet sitesinden alınmıştır.

KAYNAKÇA

I.Arşiv Kaynakları

Resmi Gazete

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

B.C.A. 051 866 29/1926.

B.C.A. 051 5 44 23/1926.

B.C.A. 051 V22 3 19 4/1926.

B.C.A. 051 866 29/1926.

B.C.A. 051 8 67 42/1927.

B.C.A. 030 10 3 14 26/1927.

B.C.A. 030. 10 146.43.14/1928.

B.C.A. 30 10 0 0/ 59 398 19.

B.C.A. 051 6 48 4 /1928.

B.C.A. 051 V08 2 7 4/1928.

B.C.A. 051 V16 3 17 21/1929.

B.C.A. 490 01 1 3 10/1929.

B.C.A. 490 01 1 3 8/1929.

B.C.A. 051 V16 3.17.22/ 1929.

B.C.A. 030 10 60 403 35/1929.

B.C.A. 030 10 104 679 33/1930.

B.C.A. 030 10 178 233 19/1933.

B.C.A. 030 10 59 398 19/1935.

B.C.A. 051 V42 12 101 19/1934.

B.C.A. 052 V42 12 101 11/1934.

B.C.A. 030 10 60 404 5/1935.

B.C.A. 030 10 60 406 4/1935.

B.C.A. 490 01 3 12 10/1936.

B.C.A. 030 10 61 408 15/1940.

B.C.A. 051 V42 12 103 50/1945.

B.C.A. 051 V42 12 103 65/1945.

B.C.A. 052 V33 4 30 27/1947.

B.C.A. 052 V33 4 30 27/1947.

B.C.A.051 V33 4 31 7/1948.

B.C.A. 030 01 100 621 3/1962.

II. Gazete ve Dergiler

Akşam

Cumhuriyet

Havacılık ve Spor Dergisi

Tan

Türk Kültürü Hava Kuvvetleri Sayısı

Ulus

III. Kitaplar ve makaleler

ADIGÜZEL, M. Bahattin, AKGÜL Songül Akkuş, KULA, Candan, *Havacılık ve Türk Hava Kurumu,* Türk Hava Kurumu Kültür Yayınları: 6, Ankara, 2006.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, C.17, 18, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, 2006.

BOLAT, Bengül Salman, *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960),* Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007.

Cumhuriyetimizin 50 nci Yıl Dönümünde Türk Hava Kurumu, b.y.y., b.t.y.

Cumhuriyetin 18 inci yıldönümünde Hitabeler ve Konferanslar, Ankara, 1941.

İstikbal Göklerin Gökler Bizimdir, Der.: Oktay Verel, C.I-II, Türk Hava Kurumu Yayınları:3-4, İstanbul, 1985.

ÖZTÜRK, Osman Metin, *Ordu ve Politika*, 2. baskı, Ankara, 2006.

SALDIRANER, Yıldırım, *Sivil Havacılık Faaliyetleri ve Türk Sivil Havacılık Otoritesi İçin Organizasyon Yapısı Önerisi,* Anadolu Üniversitesi SHMYO Yay., Eskişehir, 1992.

TAYHANİ, İhsan, *Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayi (1923-1950)*, Türk Hava Kurumu Kültür Yayınları No:1, Ankara, bty.

Türk Hava Kurumu Hakkında Genel Bilgi 1968, San Matbaası, Ankara, 1968.

Türk Hava Kurumu Tüzüğü, Ankara, 2006.

Türk Hava Kurumu'nun Altıncı Kurultayında Başbakan İsmet İnönü'nün Verdikleri Söylev 24 Mayıs 1935, Köyhocası Matbaası, b.y.y., b.t.y.

Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi, Ankara, 1925.

ZAİF, Oktay, *(Atatürk'ün Kurduğu Bir Müessese Olarak) Türk Hava Kurumu: Dünü, Bugünü, Yarını,* İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1995.

IV. Ansiklopedi ve sözlükler

Ana Britannica, C.21.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, C.I-IV 4.baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 5.baskı, Aydın Kitabevi, Ankara, 1982.